

La brasa d'una llengua

Estudis sobre l'obra literària
de Jordi Pere Cerdà

JORDI JULIÀ (ED.)

Jordi Julià (ed.)

LA BRASA D'UNA LLENGUA

*Estudis sobre l'obra literària
de Jordi Pere Cerdà*

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2022

Amb el suport del Departament de Cultura

Primera edició, març de 2022

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-219-4

Dipòsit legal: B. 1778-2022

Imprès a Gráficas Rey

Disseny de la coberta: Jordi Avià

© Fotografia de coberta: Hereus de Jordi Pere Cerdà

ÍNDIX

JORDI JULIÀ, «Sobre el foc d'una llengua i d'una escriptura (Pròleg)»	5
ÀLEX SUSANNA, «L'obra de J. P. Cerdà com una serralada»	13
PERE BALLART, «“Tot surt del roc”: la poesia naturalista de J. P. Cerdà»	21
JORDI CERDÀ SUBIRACHS, «L'horitzó és una font”. Poesia i paisatge en J. P. Cerdà»	29
MARGARIDA CASACUBERTA, «J. P. Cerdà i els certàmens literaris: dels Jocs Florals de la Ginesta d'Or als Jocs Florals de la Llengua Catalana»	39
MALLORIE LABROUSSE, «La poesia autotraduïda al francès de J. P. Cerdà: llengua i estil d'un autor bilingüe»	53
RAMON X. ROSSELLÓ, «Els conflictes dramàtics en l'escriptura teatral de J. P. Cerdà»	75
JORDI JULIÀ, «El teatre per al poble i amb el poble de J. P. Cerdà»	95
ESTEL AGUILAR MIRÓ, «Les metàfores escèniques de Jacques Cauquil en el muntatge de <i>Quatre dones i el sol</i> del Théâtre de l'Agora»	115
CARME ORIOL, «Les <i>Contalles de Cerdanya</i> i les formes de la narrativa oral»	135
JÚLIA ROCAS I SUMOY, «La dona d'aigua de Lanós”: paisatge, mitologia i tradició»	159

- MARTA GORT,
«La cançó viva de la Cerdanya:
cants populars recollits per J. P. Cerdà» 177
- MIQUELA VALLS ROBINSON,
«La narrativa curta de J. P. Cerdà:
Col·locació de personatges en un jardí tancat» 193
- SÍLVIA MAS I SAÑÉ,
«La mirada calidoscòpica a *Col·locació de personatges
en un jardí tancat*» 201
- ORIOI MASSEGÚ I BLANCH,
«La teoria de la ment i la representació de la consciència
en el conte “La cita”» 219
- ESTRELLA MASSIP I GRAUPERA,
«*Passos estrets per terres altes* de J. P. Cerdà:
una escriptura del temps» 231
- DOLORS POCH OLIVÉ,
«La llengua literària i la traducció francesa
de *Passos estrets per terres altes*» 243
- ALBERT IBAÑEZ,
«Música i cinema en la prosa de J. P. Cerdà» 259
- MAR MASSANELL I MESSALLES,
«Jordi Pere Cerdà i el butlletí *Sant Joan i barres* (1961-1988)
del Grup Rossellonès d'Estudis Catalans (GREC)» 267
- MÍRIAM RUIZ-RUANO,
«El jo autobiogràfic de *Cant alt*:
la construcció d'un subjecte individual i social» 295
- ENRIC BALAGUER,
«“Érem, sem de la terra”:
aproximació a *Finestrals d'un capvespre* de J. P. Cerdà» 305
- JOSEP MARQUÉS MESEGUER,
«J. P. Cerdà i l'espai català transfronterer» 319
- MARGARITA FREIXAS ALÀS,
«La influència de la literatura espanyola
en l'obra de J. P. Cerdà» 339

ÍNDIX	391
LÉO HUMBERT, «J. P. Cerdà i els occitanistes»	351
MÒNICA GÜELL, «J. P. Cerdà i Patrick Loste»	363
Bibliografia	373

PRÒLEG

SOBRE EL FOC D'UNA LLENGUA
I D'UNA ESCRITURA

Durant el segle XIX i part del segle XX, el conreu literari de la llengua catalana no sempre va poder ser provocat per l'impuls d'un context cultural, estès i consolidat, i per uns models valuosos i difosos llargament. Les circumstàncies històriques, polítiques, socials i, fins i tot, estètiques ho van impedir. Si aquesta afirmació pot justificar una part de les produccions literàries d'aquest període dins de Catalunya, encara és més veritable quan ens referim a les obres escrites i publicades a l'altra banda de la frontera amb França. Jordi Pere Cerdà (pseudònim literari del ciutadà francès Antoni Cayrol, 1920-2011) és un exemple perfecte d'aquesta creació individual enmig d'un context que no feia preveure una bona saó perquè aparegués una literatura en català, i molt menys una escriptura de qualitat redactada per un jove carnisser de Sallagosa. En un poema de 1954, «Oh món», en el qual rememora el canvi que al seu entorn i globalment havia provocat la Segona Guerra Mundial, Cerdà escriu que «la brasa d'una llengua s'assajà en parla muda», com si en el fons fos l'esperit d'un idioma, el català que parlaven tots els veïns de la seva Sallagosa nadiua i de gran part de la Cerdanya francesa en aquells anys quaranta, el que el va portar a escriure en aquesta llengua. Ben aviat es va adonar que, si volia comunicar-se artísticament, incidir en la seva societat més propera i crear, ho havia de fer en el català que entenien els habitants de les seves contrades, per als quals va començar a fer teatre popular. I, evidentment, després d'unes primeres provatures líriques en francès —l'únic idioma en què havia rebut una formació escolar limitada i del qual tenia a l'abast models poètics de qualitat—, ben aviat va notar la força de la llengua a l'hora d'expressar el vincle amb la realitat natural que l'envoltava i de voler reflectir un paisatge propi: vegetal, geològic i humà.

Aquest esforç autodidacte, gairebé sense referents, va ser per a Cerdà una autèntica aventura personal per anar adquirint de mica en mica un domini més gran de la llengua materna, per anar prenent conscièn-

cia d'una tradició literària i cultural pròpia, però, al mateix temps, per adonar-se que li calia reivindicar un model de llengua literària que coincidís amb el dialecte català que ell parlava i que coneixien els seus veïns de l'Alta Cerdanya. Després del seu primer llibre de poemes, *La guatlla i la garba* (1950), Cerdà va publicar un segon recull titulat, significativament, *Tota llengua fa foc* (1955), jugant amb la frase feta «tota llenya fa foc» (que també solen utilitzar sovint en els seus textos altres dos escriptors nord-catalans actuals, com Joan Lluís Lluís i Joan-Daniel Bezsonoff). Si, com fa entendre la dita, tot tronc és bo per encendre, per fer foc i per escalfar, i cal aprofitar-se'n, també qualsevol llengua ha de poder encendre l'ànim, el record, el pensament o, fins i tot, ha de servir per il·luminar la realitat del voltant a través d'unes paraules, potser les úniques i les més encertades, per denominar allò que és rellevant perquè algú va creure convenient inventar un terme per designar-ho.

És ben clar que qualsevol escriptor català amb consciència seriosa del seu ofici i del seu instrument lingüístic, i que no escriu irreflexivament des d'un registre estàndard, porta a terme en algun moment de la seva vida alguna reflexió sobre la pròpia llengua, i molt especialment sobre la distància que existeix entre la norma i l'ús particular de la seva parla, a l'hora de concretar l'estil propi (independentment del gènere que conreï), el personal que els seus textos reflecteixin o bé el dels personatges que intervenen en les seves obres. És la «brasa» del català matern que parlava Cerdà la que va calar foc als encenalls de les seves idees i inquietuds personals, i és en el seu dialecte que va voler demostrar que tota llengua fa flama, llegant-nos unes noves brases (en forma de poemes, obres de teatre, narracions, memòries o articles) que buscaven despertar aquesta consciència lingüística entre els seus lectors i espectadors, i permetre'ls accedir a noves formes d'emotivitat, de cultura i de pensament.

Tot i les valuoses observacions i idees que transmeten les seves obres, una de les característiques més importants de la seva escriptura és la capacitat per documentar i mantenir vives unes formes expressives i un lèxic propi del seu dialecte, que en moltes ocasions són arcaïsmes catalans que es mantenen vius, i que en d'altres deriven del francès (o van mantenir una mateixa evolució directament del llatí). És la dels seus textos, tant si la parlen personatges com si es pot atribuir al pensament de l'autor, una llengua rica i saborosa que va arribar a proporcionar models lingüístics i estilístics als parlants del seu mateix dialecte nord-català (fossin escriptors o no).

En un dels textos aplegats al final de la seva autobiografia literària, *Cant alt* (1988), Jordi Pere Cerdà associava aquesta imatge del foc de

la llengua a Josep Sebastià Pons, a qui en la seva joventut havia imaginat com «un personatge mític, un Prometeu que hauria rebut, en la llinda nebulosa del Canigó, el secret de tornar de foc aquell parlar de cada dia que era el de mos pares, dels meus veïns pagesos, pastors, peïrers i mercaders...» (1988: 285). Josep Sebastià Pons i Jordi Pere Cerdà són els grans escriptors de la Catalunya del Nord del segle xx, no solament per la qualitat intrínseca de les seves obres, sinó també perquè aconseguïen reaprofitar la riquesa de la seva parla —tot i que amb una consciència diferent de l'idioma— i proporcionar una llengua catalana de qualitat, tant pel que fa a la poesia com a la prosa narrativa i dramàtica.

Amb tot, però, no solament els destinataris dels seus llibres han estat els seus compatriotes francesos de parla catalana, sinó que des de ben aviat Cerdà va buscar transcendir el seu territori original i poder arribar a totes les parts del domini lingüístic: els poemes de *Tota llengua fa foc* van ser impresos a Avinyó el 1955 dins d'una col·lecció impulsada per l'Institut d'Estudis Occitans —amb traducció francesa a càrrec de l'autor—; l'obra de teatre titulada *La set de la terra* va ser publicada a Palma per l'editorial Moll el 1957; i les rondalles populars aplegades per ell a *Contalles de Cerdanya* i l'aplec dels seus versos, titulat *Obra poètica*, van ser editats per l'editorial Barcino, a Barcelona, els anys 1961 i 1966, respectivament.

Aquest volum que el lector té entre les mans manlleua el títol d'aquest vers de Jordi Pere Cerdà, *La brasa d'una llengua*, perquè és en el seu català matern on l'autor va trobar aquell primer impuls genuí per escriure, i en el qual es va sentir més còmode per crear, i perquè tots els seus textos van tenir un mateix objectiu de transmetre la seva llengua, demostrar-ne la validesa literària, i desvetllar l'emotivitat, la imaginació i el pensament als seus lectors. A més, aquest aplec d'estudis sobre l'obra literària de Jordi Pere Cerdà comprèn les aportacions escrites de les comunicacions que van tenir lloc el 3 i el 4 de juny de 2021 a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona, en el marc de les Jornades Internacionals d'Estudi: Centenari Jordi Pere Cerdà —impulsades per la Universitat Autònoma de Barcelona i la Institució de les Lletres Catalanes, amb el suport inestimable de l'Institut d'Estudis Catalans—, en ocasió dels cent anys del naixement d'aquest escriptor nord-català (el 4 de novembre de 1920) i per commemorar el desè aniversari de la seva mort (l'11 de setembre de 2011).

Aquestes jornades van voler ser un homenatge a la seva aportació a la literatura, a la seva dedicació per difondre la cultura i la llengua catalanes a França, i per fomentar el diàleg i l'encontre entre les dues

Catalunyes, la del sud i la del nord (per bé que, realment, només n'hi ha una de sola). Una clara mostra d'aquesta vitalitat i generositat cultural la tenim en el Grup Rossellonès d'Estudis Catalans, que el poeta va ajudar a crear, una entitat que va impulsar la Universitat d'Estiu de Prada, trobada acadèmica de tots els Països Catalans. Per aquesta implicació personal i literària per fer perviure el català a França, el 2006 li va ser concedit el Premi Nacional Joan Coromines, atorgat per la Coordinadora d'Associacions per la Llengua Catalana. Amb tot, però, ell sempre va ser conscient de la seva modèstia i, fins i tot, li dolia no haver gosat fer prou per «donar preu» —per utilitzar una expressió seva— a la llengua i la literatura catalanes, i no haver fomentat encara més aquesta trobada efectiva entre parlants i escriptors de les diferents terres que comparteixen un mateix idioma.

En un esborrany inèdit de carta a Joan Fuster que es conserva al Fons Jordi Pere Cerdà, datada l'11 de maig de 1981, Cerdà es disculpa per no haver-li agraït en el seu moment que s'ocupés de la seva obra i que el cités a la seva *Literatura catalana contemporània*, i també es lamenta de no haver-lo avisat abans del seu viatge a València (ja que va anar-lo a visitar a la seva casa de Sueca, però no l'hi va trobar). Com a justificació, Cerdà admet que al cap dels anys li toca fer el que hauria d'haver fet abans «si em prengués el meu paper al seriós» —és a dir, agrair i demanar excuses—, i es pregunta si inconscientment «no he defugit un rol» d'intel·lectual o de representant social, possiblement per un complex d'inferioritat mal entès: «Pere Verdager m'ha dit sempre que portava una mena de complex de no ésser universitari, si no és ben bé un complex sempre serà una limitació en les fites i l'àmbit que m'havia fixat».

Jordi Pere Cerdà, però, no va ser un autor del tot desconegut per al públic català, ni del tot oblidat per l'àmbit de la cultura o de les institucions, si més no durant les dues últimes dècades del segle xx. Cal recordar que el 1986 se li va atorgar la Creu de Sant Jordi, que el 1995 va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, i que algunes de les seves obres van merèixer distincions com els premis de la Crítica Serra d'Or o els premis Nacionals de Literatura concedits per la Generalitat de Catalunya. Però durant els darrers anys de la seva vida, passat aquell moment de reconeixement tardà de la seva obra, li recava que no hi hagués més interès —des de les diferents terres de parla catalana— per la situació i la creació literària de la Catalunya del Nord.

Fa vint anys, es va celebrar a Osseja i Llúvia el Col·loqui Jordi Pere Cerdà, un simposi de referència que va deixar un valuós volum d'estudi de l'obra i la persona de l'escriptor. Aquest encontre encara va poder

comptar amb l'assistència del mateix poeta, i amb altres amics personals de Cerdà i estudiosos de la seva obra, que en aquest temps també ens han deixat, com ara els escriptors Jep Gouzy o Pere Verdager. Molts dels participants en aquell congrés estan retirats de la vida acadèmica, i es va considerar que valia la pena tornar a revisar l'obra de Cerdà, des d'unes perspectives diferents i amb unes mirades noves. Aquest nou volum està integrat per vint-i-quatre estudis de diferents professors i investigadors de quinze institucions o universitats diferents, cinc de les quals són franceses. Alguns ja van ser presents en aquell simposi que se li va organitzar a la Cerdanya ara fa vint anys i són acreditats coneixedors de l'obra de Cerdà, però també s'ha volgut sumar especialistes reconeguts d'algun dels gèneres o dels àmbits de què es va ocupar Cerdà, així com joves investigadors que en les seves aportacions han demostrat un interès per l'obra cerdaniana. Ha estat una llàstima no haver pogut comptar amb més experts en la producció literària d'aquest autor o en la cultura nord-catalana, però, malgrat les nostres invitacions, les circumstàncies personals i els efectes de la pandèmia que hem hagut de passar han fet impossible que la nòmina no hagi estat més abundant.

En un congrés universitari de la Societat de Mitologia Francesa al qual va ser convidat, Jordi Pere Cerdà va començar la seva intervenció recordant que havia acceptat «la invitació amb gran plaer, per mostrar el respecte, l'atenció i l'interès que tinc pel món universitari, igualment perquè sempre he considerat que la piràmide universitària reposa sobre el terreny social» (1994: 23). I és des de l'acadèmia i des de les institucions públiques de Catalunya que es van voler organitzar aquestes jornades gratuïtes i s'ha volgut promoure l'edició d'aquest volum per dignificar la seva obra i l'aportació que ha fet aquest autor de la Cerdanya francesa a les lletres catalanes. No hi ha cap dubte que aquest era el millor homenatge que se li podia dedicar, i que ell mateix hauria rebut de bon grat, com va declarar en una entrevista a Josep Ramon Recordà:

quan en Max Cahner era el principal responsable [de la Universitat Catalana d'Estiu], em volien fer un homenatge, però jo no en soc gaire partidari, dels homenatges. Trobo que en la literatura catalana n'hi ha massa. M'estimo més que es faci un treball seriós sobre l'obra d'un autor que no pas un homenatge, que sempre acaba en un discurs —que a vegades s'assembla als mortuoris— que es limita a dir que sou un gran, gran, gran home repetidament perquè l'autor en quedi ben satisfet. En lloc d'això m'estimi més que vingui un lector qualsevol i m'interrogui sobre un aspecte de la meva obra. Si demostra que l'ha llegida, em fa més feliç que qualsevol *homenatge* (Recordà 1990: 12).

I si fa vint anys, a la seva Cerdanya, se li va dedicar un simposi, ara calia que fos Barcelona (en representació de tots els Països Catalans), la Generalitat de Catalunya i l'acadèmia (representada per l'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat Autònoma de Barcelona) els que impulsessin el reconeixement a l'aportació lingüística i literària de Cerdà. Barcelona, doncs, és el cap i casal, però també representa els honors que li fa tot un país (d'Alacant a Girona), i tot de catalanistes que viuen i treballen a França: des de Montpeller fins a la Sorbona. En una altra entrevista, Cerdà parlava de la importància de Barcelona per a tots els escriptors catalans i de la distància que hi havia: «La veritat és que no podeu fer català sense que el pes de Barcelona un dia o altre us vingui a esclatar davant vostre. El que passa és que abans estàvem molt lluny dels barcelonins, els del Rosselló; en aquell moment es pot dir que no hi havia lligams, eren més aviat engrunes, era el que podia robar un ocell a la taula d'un senyor, estàvem aïllats d'aquí. Quan els lligams han estat tallats, penseu que és molt difícil de tornar-los a unir» (Cerdà 1990: 8).

Aquestes jornades internacionals d'estudi celebrades a Barcelona van tenir lloc durant dos dies consecutius, concretament dos matins i una tarda, i es van organitzar en diferents taules rodones. En cadascuna de les sessions es va combinar l'anàlisi d'un dels tres grans gèneres literaris que Cerdà va conrear (poesia, narrativa i teatre) amb algun nou aspecte o gènere de què aquest autor s'hagués ocupat intel·lectualment: la literatura popular, les relacions literàries, la traducció i el memorialisme. Ara bé, a l'hora d'estructurar aquest volum hem cregut més adequat disposar per gèneres les diferents col·laboracions, més o menys en l'ordre cronològic en què l'autor els va conrear (poesia, teatre, narrativa, autobiografia i assaig), i, a continuació, adjuntar els estudis sobre les influències que ha rebut el seu estil i sobre les relacions literàries que va mantenir amb escriptors i artistes d'una banda i una altra de la frontera. D'aquesta manera, el lector té entre les seves mans un relat a moltes veus, i des de diferents perspectives, de la creació literària de Jordi Pere Cerdà i de la tasca intel·lectual que va portar a terme.

Quan vam dissenyar aquestes Jornades no vam voler que cap dels gèneres o formes literàries i culturals que Jordi Pere Cerdà va tractar o va emprendre a la seva vida fossin desatesos durant aquests dos dies, i per això es va creure que tan important era ocupar-se de la poesia, la narrativa o el teatre, com d'altres aspectes i gèneres que va conrear. Veure en Cerdà només un poeta de la Catalunya del Nord, i no considerar-lo un escriptor català polifacètic, és una manera de menysprear el que va fer, però també de voler menystenir aquesta cultura nostra i con-

tribuir a fer-la més petita i domèstica. En aquest llibre, doncs, el lector hi podrà trobar articles dedicats a les seves creacions de poesia, narrativa i teatre —bo i incloent-hi, també, l'obra autobiogràfica—, però també s'ha volgut parar atenció a la seva feina de folklorista i articulista, observar com les seves obres han estat versionades en francès per altres traductors o per ell mateix, sense oblidar l'estudi dels vincles que Cerdà va establir (personalment o literàriament) amb escriptors d'altres tradicions i amb creadors d'altres arts.

Els vint-i-quatre estudiosos que col·laboren en aquest volum s'han apropiat a la seva producció literària amb estimació i rigor, i cada un d'aquests articles són, per ells mateixos, un bon homenatge a la dedicació de tants anys a una llengua i a una literatura que Cerdà ha ajudat a conformar. Per bé que, en un principi, i de cara a les comunicacions que van integrar les jornades d'estudi, es va demanar a tots els ponents que les seves intervencions no superessin els quinze minuts; a l'hora de presentar per escrit les seves aportacions, els autors han gaudit d'una llibertat més gran, i han pogut exposar més extensament les seves tesis, lectures o aproximacions a l'obra cerdaniana, sempre que ho han cregut oportú. És per aquest motiu que cada article presenta una llargada diferent, d'acord amb la voluntat de cada col·laborador. A part d'una limitació d'espai aproximada, una altra de les peticions que es va fer és que cap dels textos tingués notes a peu de pàgina, per tal de presentar un volum més llegidor i divulgatiu, sense perdre, però, el desitjat rigor científic, per la qual cosa totes les citacions són pertinentment referenciades dins del cos de text.

Aquests vint-i-quatre estudis que ens conviden a tastar diversos bocins de l'escriptura de Cerdà busquen que compreguem millor els seus textos i que la seva paraula i la seva imaginació tornin a prendre vida per uns moments. L'objectiu d'aquest volum és mantenir viu en el record de la nostra cultura el nom de Jordi Pere Cerdà, i molt especialment la seva obra literària, però també que el que va escriure continuï constituint un model útil de llengua i de literatura per als lectors i els escriptors del present, a una banda i una altra de la frontera dels Pirineus. Queda molta feina per fer en la reivindicació de l'interès de la seva figura, falten encara més estudis sobre els seus títols, la reedició de molts dels seus textos, però creiem que aquestes pàgines poden contribuir a veure en la figura de Cerdà un intel·lectual de primer nivell, i a donar a conèixer millor la seva producció literària i fomentar-ne la lectura. Si més no, aquestes vint-i-quatre aportacions constitueixen el que hauria estat un autèntic homenatge valuós per a Cerdà, que era que algú llegís la seva obra i es preguntés per les raons i els motius de cada text,

més que no pas els reconeixements públics a la persona. De retruc, també aquest llibre concreta la voluntat d'estrènyer els lligams entre totes les terres de parla catalana, ja que entenem que estudiar l'obra i la figura intel·lectual de Jordi Pere Cerdà és, indirectament, un record dels escriptors de la Cerdanya francesa, però també un homenatge a la parla, la literatura i la cultura de tota la Catalunya del Nord.

No voldria acabar aquest pròleg sense agrair a la Institució de les Lletres Catalanes que fes possible la celebració de les jornades internacionals d'estudi, i que hagi contribuït a la publicació d'aquest volum, impulsat i coordinat des de la Universitat Autònoma de Barcelona. Així mateix, també cal agrair a l'Institut d'Estudis Catalans que volgués acollir a la seva seu de Barcelona aquest simposi que es va celebrar el juny de 2021. Finalment, també vull agrair la confiança i l'ajut de tots els membres de la família d'Antoni Cayrol, i molt especialment l'amistat i l'estimació de l'Helena Cristòfol, vídua del poeta: no solament per tot l'amor i el suport que va donar al seu marit en vida, sinó també per la generositat, persistent i desinteressada, que sempre ha mostrat cap a tots els estudiosos i investigadors de l'obra del seu marit. Segur que sense ella la vida d'Antoni Cayrol hauria estat menys feliç, i segur que també la incidència de Jordi Pere Cerdà en les lletres catalanes hauria estat menor.

Amb la seva particularitat i la seva idiosincràsia, l'obra de Jordi Pere Cerdà és una riquesa cultural de la qual no pot prescindir una literatura petita però amb molta ufana com la catalana, i, per aquest motiu, menystenir o oblidar la seva producció, en el fons, és perjudicar-nos i no defensar adequadament la importància dels nostres escriptors i escriptores, i allò que —involuntàriament— ens pertany i és nostre. Quina sort de poder ser parlants i lectors d'una llengua tan rica, diversa i tan poc uniforme com la catalana, capaç de permetre que obres i pensaments com els de Cerdà puguin sorgir, a causa d'una tradició, d'uns usos i d'una cultura comuna però vinculada a un lloc i a una gent. Tot i que la literatura de Jordi Pere Cerdà sigui fruit d'un paisatge pirinenc, que traslladi una forma de vida rural concreta i proposi un model lingüístic dialectal, en un moment o altre tots i cadascun dels lectors que s'han atansat (o s'atansin) a les seves pàgines s'hi han sentit reflectits, han sentit que allò que s'explicava era una mica seu, o que l'autor endevinava percepcions, experiències, sentiments o idees que creien pròpies. No hi ha cap dubte que els grans autors són aquells que, tot mostrant la riquesa de la seva imaginació, reflecteixen en les seves pàgines un tros de nosaltres mateixos.

JORDI JULIÀ

Sant Celoni, 1 d'octubre de 2021

L'OBRA DE J. P. CERDÀ COM UNA SERRALADA

Àlex Susanna

(*Fundació Vila Casas*)

Voldria començar recordant que l'any passat, el 2020, era el centenari del naixement d'Antoni Cayrol, conegut literàriament com a Jordi Pere Cerdà. Jo vaig fer unes quantes gestions —amb el president de la Generalitat i amb la consellera de cultura— per intentar que el 2020 fos un Any Cerdà, i que celebréssim com tocava, com calia, el Centenari Jordi Pere Cerdà. No me'n vaig sortir. Al final és veritat que, si aquell hagués estat un Any Cerdà, hauria estat un any fallit perquè no hauríem pogut fer tot allò que ens hauríem proposat a causa de la pandèmia. Però també és cert que això és un símptoma evident que moltes vegades no aprofitem (per desconeixement, per desídia, per la raó que sigui...) els recursos propis: teníem a l'abast organitzar un Any Cerdà d'àmbit nacional, dins l'àmbit dels països de parla catalana, i finalment, es va fer un acte a Sant Cugat del Vallès (durant el Festival de Poesia), un petitíssim acte, amb molt poc públic (per culpa de l'epidèmia que hem patit); hi havia la intenció de fer aquestes jornades d'estudi; l'espectacle *Dins d'un salze* —que dirigia l'Albert Ibañez— i un parell d'actes al Rosselló, i para de comptar. Avui estem aquí sortosament, per tant, vol dir que s'ha produït un cop de timó, i que d'alguna manera ens hem adonat que va ser una llàstima, perquè ara ja no som capaços de fer un Any Cerdà, que és el que s'hauria hagut de fer. No hi ha cap mena de dubte que estem davant d'un dels més grans autors de la segona meitat del segle xx. I, en canvi, tot i no haver-hi cap mena de dubte, entenc que no hi ha plena consciència, justament, del valor de la seva obra.

Ho he dit més d'una vegada: el valor d'una cultura no es mesura tant pel nombre d'obres que produeix, sinó per la seva capacitat de valorar-les. En aquest sentit, jo crec que tenim unes deficiències greus pel que fa a la caixa de ressonància que ajuda a prestigiar, diríem, la pròpia cultura. I aquest exemple n'és una prova més. Vull creure, per tant, que aquestes Jornades i aquest volum intentaran estendre i augmentar el grau de consciència sobre l'obra d'aquest autor; perquè, si no, ens tornarem a trobar d'aquí a un temps descobrint de nou Mediterranis,

perquè descobrir l'obra de Jordi Pere Cerdà és descobrir el Mediterrani, o descobrir el Pirineu, per dir-ho de manera més adequada. Pensem que el 1966 se li edita un primer volum d'obra poètica, i per als lectors catalans d'aquella època segur que va ser com una mena de terratrèmol o de tsunami. Però hem de ser conscients que, quan un autor es dona a conèixer amb el conjunt de tota la seva obra, això posa les coses molt difícils al gruix dels lectors corrents. Una cosa és anar-s'hi avesant, anar-se fent a una veu poètica que es va descabdellant, llibre a llibre, i una altra cosa és trobar-se de sobte amb tot el bloc d'una obra que gairebé t'obliga a escalar-la, des del principi fins al final. Semblava que això ja estava resolt amb aquell llibre publicat per Barcino. No va ser així.

Per acabar d'entendre aquest oblit hem de tenir present que el 1968 és quan es publica la cèlebre antologia d'en Josep Maria Castellet i en Joaquim Molas: *Poesia catalana del segle xx*. Aquells van ser uns temps molt marcats per una literatura compromesa i això té com a conseqüència que un bon nombre de poetes interessantíssims quedin deixats de banda, entre els quals Joan Vinyoli. No ens ha de sorprendre tant el cas d'en Cerdà, doncs, perquè són molts els autors oblidats. Jo sempre dic que va ser una sort aparèixer després i poder-los recuperar: aquest és el cas d'en Marià Villangómez, d'en Marià Manent, d'en Tomàs Garcés, de la Rosa Leveroni, d'en Jaume Agelet i Garriga, d'en Joan Teixidor, d'en Climent Former, d'en Ramon Xirau... La llista de damnificats per la preponderància d'aquell credo determinat, d'aquells plantejaments ideològics —molt comprensibles, d'altra banda— és enorme. I en el fons, aquí, Jordi Pere Cerdà és un més dels que pateixen, i això sempre passarà. Som els que venim després, doncs, als qui d'alguna manera ens interessen bastant més alguns d'aquests poetes que no d'altres que en el seu moment van ser entronitzats.

El 1988 un servidor va tornar a descobrir el Pirineu o el Mediterrani, i va ser curiosament a la Universitat Catalana d'Estiu, on estava fent uns cursos. Precisament, va ser sota el guiatge d'un personatge clau per al restabliment d'aquests vincles que estaven reduïts a «molles» (com deia el mateix Cerdà) que van poder tornar-se a articular en un teixit mínimament sòlid i productiu de relacions entre el nord i el sud. En aquell moment jo era un galifardeu de vint-i-pocs anys que no havia sentit a parlar mai de l'obra de Jordi Pere Cerdà, i va ser un amic d'en Cerdà i deixeble de Josep Sebastià Pons, Francesc Català, poeta i metge de Vinçà, qui, de sobte, sentint-me parlar d'en Pons, em va dir «suposo que coneixes l'obra de Jordi Pere Cerdà». I vaig haver de demanar-li que em repetís el nom, perquè ni n'havia sentit a parlar. Fins al punt que el mateix autor, un any més tard, quan ens vam trobar no acabava d'en-

tendre ni de creure's el sobtat interès que un jove de la Catalunya del sud mostrava cap a la seva obra. I tornem-hi. En aquell cas vaig considerar que valia la pena reeditar el recull de *Dietari de l'alba*, perquè em semblava que com a porta d'entrada a la seva obra facilitava moltíssim les coses i evitava, justament, aquella topada amb tot un continent, que és un volum de poesia completa que gairebé ningú es llegeix de dalt a baix. (Els volums de poesia completa tenen la importància que tenen, però alhora presenten les dificultats que presenten quan arriba el moment de ser llegits.) I, un any després, vam publicar la *Poesia completa* a Columna.

Respecte a la qüestió lingüística, i a la revisió que es va fer del català dialectal de Jordi Pere Cerdà a l'*Obra poètica* del 1966, no sé si algú com en Jordi Mir ho va viure en aquells anys o no. En Jordi Pere Cerdà, entre d'altres, va ser objecte d'una formidable miopia molt característica per part d'una certa *intelligentsia* d'aquí, i quan dic d'aquí no dic forçosament barcelonina. Com a editor, una de les grans lliçons per a mi va ser justament adonar-me de la immensa sort de poder comptar amb uns països de parla catalana, i de fins a quin punt l'instrument s'enriquia gràcies als autors del País Valencià, gràcies als autors illencs, gràcies als de la Franja, gràcies als del Rosselló, etc. I, en canvi, des de sempre, jo crec que hi ha una mena de deriva empobridora, autoempobridora, automutiladora, que procedeix d'aquí. Per posar-ne un altre exemple: la traducció de Proust, de tota la *Recerca...*, que va ser feta amb una cura extraordinària per part d'en Jaume Vidal i Alcover, va ser objecte, una vegada més, d'aquesta mateixa miopia, d'aquesta mena de centralisme lingüístic, diguem-ne barceloní. En el cas d'en Jordi Pere Cerdà, ell ho va patir molt, i després també amb el *Cant alt*: aquest llibre va originar unes tensions tremendes, va sortir amb molt de retard, i d'alguna manera no es volia publicar... Per tant, és una cosa que Cerdà va arrossegar fins al final. Ara bé, dit això, pel que fa al que jo sí que conec, em vaig trobar amb una feina d'establiment lingüístic del text poètic, amb una operació de poda feta —deixeu-m'ho dir així—, però jo no tenia accés als originals. Al mateix Antoni Cayrol li vaig obrir la porta a restituir aquells modismes, aquells dialectalismes que ell volgués, i després ho vaig posar en mans d'una persona que en aquell moment era col·lega meu a la Universitat Rovira i Virgili, que era en Pere Navarro. Però nosaltres més aviat, ras i curt, el vam convidar a fer el que volgués, i que se sentís còmode. El problema és que les coses no són tan senzilles com un voldria, perquè en Jordi Pere Cerdà, com a bon autodidacte, també tenia els seus dubtes i, per tant, moltes vegades, tu li passaves la pilota i ell te la tornava. Jo, per exemple, en aquest sentit, sí que recordo haver dedicat moltíssimes hores —com en cap al-

tra obra— a la novel·la *Passos estrets per terres altes*, i aquí sí que me'n sentia una mica responsable, perquè vaig ser jo qui el va engrescar a fer una novel·la que va acabar essent tota una altra cosa respecte al que jo m'havia imaginat: una novel·la d'una ambició i d'una complexitat molt gran. I allà sí que vaig haver de prendre jo moltes decisions —sempre de comú acord—, però, és clar, la pilota em tornava, i no tenia més remei que prendre decisions. Partia del fet que aquella llengua calia respectar-la en la mesura del possible, tal com ens arribava, una llengua que formava una mena de conglomerat on conviuen, podríem dir-ne, dialectalismes, barbarismes, arcaïsmes, neologismes i, fins i tot, occitanismes. Tot allò formava part del seu estil i d'aquella llengua de frontera que ell volia preservar. Per tant, des d'aquest punt de vista jo crec que vam ser tan respectuosos i oberts com vam saber.

Quan jo conec Jordi Pere Cerdà, al Rosselló, estava absolutament aïllat, és a dir, que la situació era molt complicada: no podia posar els peus, literalment, a la universitat que havia contribuït a formar, la Universitat d'Estiu de Prada. Tot això per mostrar fins a quin punt són les coses, en determinats contextos de llengües i cultures minoritzades, i llavors també hi ha les lluites caïnites i intestines que encara ens acaben de fer més petits. Per tant, jo em trobo amb una persona, el 1987, que creu que la seva obra és un gran fracàs, que es pensa que li estic fent una broma, i que no em pren seriosament quan li dic que vull proposar d'editar tota l'obra i que revisarem *Contalles de Cerdanya*, *Col·locació de personatges en un jardí tancat*, etc. No em creu, em mira i em fa unes cares..., mira l'Helena, la seva esposa, com volent dir «aquest xicot m'està prenent el pèl o no?». Després n'havíem parlat moltes vegades, i em va dir que no es podia creure el que li estava proposant, perquè l'aïllament era doble: respecte del cap i casal i respecte dels seus, que li havien fet un boicot absolut. Ara bé, fixem-nos com són les coses: gràcies a la col·laboració amb el Consell Regional Llenguadoc Rosselló s'organitza una presentació d'aquesta *Poesia completa* al Palau de la Generalitat, amb els dos presidents (el president de la Generalitat de Catalunya, en Jordi Pujol, i el president del Llenguadoc Rosselló, en Jacques Blanc). Després em vaig assabentar d'aquest sobtat interès per la poesia d'aquests dos personatges: finalment, els dos presidents el que volien era trobar un pretext que els permetés tenir els primers contactes polítics. A més a més, també es va produir un altre fet anecdòtic, però significatiu: quan vaig dir als periodistes que venia en Jacques Blanc van entendre que venia en Jack Lang, en aquell moment el ministre de cultura més glamurós d'arreu del món, amb la qual cosa el ressò va ser més gran. En la roda de premsa que recordo que vam fer a Els Quatre

Jordi Pere Cerdà (1920-2011) és un dels poetes més importants de la Catalunya del Nord, però també un escriptor que va esmerçar bona part de la seva vida a difondre la llengua catalana a França, a preservar la tradició cultural de la seva terra, a travar lligams amb artistes i intel·lectuals —d'una banda i una altra de la frontera— i a conrear diferents gèneres literaris (teatre, conte, novel·la, memòries, articles, etc.). Poc després d'haver celebrat el centenari del naixement i de commemorar el desè aniversari de la seva mort, diferents professors i investigadors d'universitats dels Països Catalans i de França han volgut, en les diferents col·laboracions d'aquest volum, homenatjar l'home i l'escriptor, conèixer millor tota la seva obra i divulgar una mica més tot el seu llegat intel·lectual i literari, més enllà de la poesia.

TEXTOS I ESTUDIS DE CULTURA CATALANA

Publicacions de l'Abadia de Montserrat